

Examensarbete

Grundnivå

Lärares tankar kring den allsidiga religionsundervisningen.

”Neutraliteten blir helt enkelt en påbjuden livshållning.”
(Runebou 2013 s.43)

Författare: Åsa Dahlberg
Handledare: Björn Falkevall
Examinator: Gull Törnegen
Ämne/huvudområde: Pedagogiskt arbete
Kurskod: PG 2066
Poäng: 15 hp
Examinationsdatum: 2018-06-01

Vid Högskolan Dalarna finns möjlighet att publicera examensarbetet i fulltext i DiVA. Publiceringen sker open access, vilket innebär att arbetet blir fritt tillgängligt att läsa och ladda ned på nätet. Därmed ökar spridningen och synligheten av examensarbetet.

Open access är på väg att bli norm för att sprida vetenskaplig information på nätet. Högskolan Dalarna rekommenderar såväl forskare som studenter att publicera sina arbeten open access.

Jag/vi medger publicering i fulltext (fritt tillgänglig på nätet, open access):

Ja

Nej

Abstract:

Syftet med denna studie har varit att undersöka om undervisningen i religionskunskap är neutral eller inte. I arbetet ingår intervjuer med tre verksamma lärare om hur de arbetar med religionsundervisningen i sina klasser på mellanstadiet. I arbetet framkom det att lärarna försöker jämställa världsreligionerna mer än vad som står i läroplanen. Det framkom även att det är upp till lärarens personliga preferenser om religiösa högtider ska uppmärksammas eller inte. Vidare framkom det att undervisningen kan påverkas av klassens sammansättning när det gäller mångfald av religioner och trossamfund.

Nyckelord:

konfessionell, mångfald, religionsundervisning, Lgr11, jämbördig

Innehållsförteckning

Inledning	4
Bakgrund.....	6
Syfte	8
Frågeställningarna.....	8
Begreppsdefinition	8
Metod	9
Intervjumetod.....	9
Val av intervjupersoner.....	10
Presentation av de intervjuade lärarna	10
Frågornas utformning	10
Genomförande av intervjuerna	10
Analysmetod	11
Etiska överväganden	12
Informationskravet.....	12
Samtyckeskravet	12
Konfidentialitetskravet.....	12
Sammanfattning av resultatet.....	20
Resultatdiskussion.....	21
Metoddiskussion	29
Vidare forskning.....	30
Referens.....	31
Bilaga 1	34

Inledning

Sverige är traditionellt sett räknat som kristet, vilket innebär att samhället vilar på en kristen grund. Kyrkan och kristendomen har ofta haft stort inflytande på skolan. Det har skett en utveckling av religionsämnet från att ha benämnts kristendomsundervisning till att nu benämnas religionskunskap. I 1969 års läroplan för grundskolan bytte ämnet namn till religionskunskap och fick samtidigt minskad undervisningstid. Man förde även in området etik och livsfrågor i läroplanen. (Kittelman Flensner 2015 s.280)

Undervisningen i religion har gått från att vara konfessionell till att vara icke-konfessionell, vilket innebär att religionsundervisningen sker tillsammans oberoende av vilken religionstillhörighet man har. Samt att undervisningen ska vara saklig och allsidig. (Skolverkets juridiska vägledning 2012 s.3)

I och med migration och globalisering finns det människor från många olika kulturer och religioner i Sverige, landet har blivit en plats där människor från när och fjärran lever sida vid sida i ett mångkulturellt samhälle. Detta medför att det finns människor med olika trosuppfattningar och religioner, vilket innebär att det även i skolans värld finns elever från olika kulturer och religioner. I Sverige finns det även en stark tradition av frikyrkor.

Svenska skolans värdegrund kan man finna i *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr11)* där står det bland annat följande:

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där. (Lgr11 2016 s.7)

Här har ämnet religionskunskap en viktig roll för att lyckas med detta ansvar att skapa medvetenhet bland Sveriges skolbarn.

I stycket som benämnas *Saklighet och allsidighet* kan man i läroplanen läsa att:

Skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. Alla föräldrar ska med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen. (Lgr11 2016 s.8)

Lärarens roll blir här mycket viktig i att inte framhålla någon åskådning som en främre. I Sverige undervisas eleverna tillsammans oavsett vilken religion de tillhör.

I *Läroplanen för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011 (Lgr11)* finner man även kursplaner för alla skolans ämnen och i kursplanen för religionskunskap står det:

Människor har i alla tider och alla samhällen försökt att förstå och förklara sina levnadsvillkor och de sociala sammanhang som de ingår i. Religioner och andra livsåskådningar är därför centrala inslag i den mänskliga kulturen. I dagens samhälle, som är präglad av mångfald, är kunskaper om religioner och andra livsåskådningar viktiga för att skapa ömsesidig förståelse mellan människor. (Lgr11 2016 s.206)

Tidigare har tyngdpunkten under religionskunskapstimmarna varit att undervisa om kristendomen samt etik och moral ur ett kristet perspektiv, men nu får övriga religioner mer tid redan i de tidigare åldrarna.

Vidare kan man i kursplanen läsa om ämnets syfte:

Undervisningen i ämnet religionskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om religioner och andra livsåskådningar i det egna samhället och på andra håll i världen. Genom undervisningen ska eleverna bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker, sin religion och tro på olika sätt. Undervisningen ska allsidigt belysa vilken roll religioner kan spela i samhället, både i fredssträvanden och konflikter, för att främja social sammanhållning och som orsak till segregation. (Lgr11 2016 s.206)

Här har ämnet religionskunskap en väldigt viktig roll i samhället. Att förmedla alla sidor av religionerna och inte bara de fanatiska som det lätta annars blir via olika medier.

I den del av läroplanen som beskriver skolans värdegrund och uppdrag, samt grundläggande värden står det följande:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och västerländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande. Undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell. (Lgr11 2016 s.7)

Denna del i läroplanen är lite tvetydig då undervisningen ska vara icke-konfessionell samtidigt som den etik som lärs ut ska komma från en kristen tradition.

I det mångkulturella samhälle som Sverige numera utgör, är jag nyfiken på om religionsundervisningen och lärarna har anpassat sig efter det rådande mångkulturella samhället, eller om undervisningen fortfarande sker med en kristen grund och utgångspunkt.

Bakgrund

I svenska skolans läroplan står det följaktligen att undervisningen i skolan ska vara icke-konfessionell. (Lgr11 2016 s.7) Skolverkets tolkning av begreppet ickekonfessionell är att det inte får förekomma några religiösa inslag som bön, välsignelse, trosbekännelse, predikan eller annan form av förkunnelse (Skolverket Juridisk vägledning 2012 s.5)

Olof Franck som är docent i religionsfilosofi tolkar det på följande sätt:

I en svensk diskurs tror jag nog att vi, åtminstone i vardagslag, gärna förutsätter att detta att bedriva ”icke konfessionell religionskunskapsundervisning” är liktydigt med att ”meddela kunskap om olika religiösa och icke religiösa traditioner utan att i något hänseende prioritera en framför andra”. (Religion och Livsfrågor nr 4 2005 s.16)

Karin Kittelmann Flensner, universitetslektor skriver i sin avhandling att ickekonfessionell innebär att innehållet i undervisningen ska vara neutralt och inte propagera för någon specifik trosinriktning, och i religionskunskapen ska såväl världsreligioner som centrala icke religiösa livsåskådningar och etik behandlas. (Kittelmann Flensner 2015 s.275)

Vidare skriver Kittelmann Flensner;

I länder där den nationella identiteten är nära sammanlänkad med en speciell religiös tradition finns det tydliga spår av detta i läroplan och kursplaner. Vid en översikt av religionsundervisning i Europa kan lite förenklat tre olika modeller för religionsundervisning urskiljas: ingen religionskunskap alls, konfessionell religionskunskapsundervisning där eleverna separeras utifrån religionstillhörighet och ickekonfessionell religionskunskapsundervisning där elever blandas oavsett religiös/ickereligiös tillhörighet.[...] I länder med ickekonfessionell religionsundervisning sker den tillsammans oavsett vilken religions tillhörighet eleverna har, och religionskunskapsämnet ska ge eleverna en neutral och objektiv bild av de olika religionerna (Kittelmann Flensner 2015 s.278)

I Sverige har vi den tredje modellen som Kittelman Flensner nämner, vilket innebär att i den svenska skolan ska eleverna ges en neutral och objektiv undervisning.

Ulf Jämterud, styrelseledamot i Föreningen Lärare i Religionskunskap (FLR) och förstelärare på Bromma gymnasium menar att det ändå inte är självklart vad begreppen icke-konfessionell eller religionsfrihet innebär. Jämterud skriver:

När det gäller till exempel begreppet religionsfrihet kan man å ena sidan betona frihet till religion, å andra sidan frihet från religion. Det är inte självklart vilken sorts frihet som samhället och därmed även skolan, i första hand ska framhäva. (Religion & Livsfrågor nr. 4-2008. s 6)

Det kan också vara svårt att helt säkert avgöra var gränsen går för när ett inslag i skolans verksamhet kan betraktas som konfessionellt, till exempel studiebesök på en gudstjänst eller att sjunga "Den blomstertid nu kommer" på skolavslutningar. Enligt Skolverket är det möjligt att sjunga "Den blomstertid nu kommer", därför att även om det är en psalm är den så tydligt förknippad med traditionen med skolavslutning. (Skolverket, Juridisk vägledning 2012 s.5)

Det står i läroplanen att undervisningen ska värna om det svenska kulturarvet men sen finns det ett förbud mot konfessionella inslag i undervisningen. I Skolverkets juridiska vägledning står följande:

I 1 kap. 6–7 §§ i skollagen finns bestämmelser om konfessionella inslag i förskole- och skolverksamheten. Där anges att all undervisning ska vara icke-konfessionell oavsett huvudman för verksamheten. För den delen av utbildningen som inte är undervisning får en fristående förskola eller skola med konfessionell inriktning ha konfessionella inslag, men deltagandet ska vara frivilligt för den enskilde eleven. Vid övriga förskolor och skolor ska även denna del av utbildningen vara icke-konfessionell. Att en förskola eller skola ska vara icke-konfessionell innebär att det inte kan förekomma religiösa inslag som bön, välsignelse, trosbekännelse, predikan eller annan form av förkunnelse. (Skolverket Juridisk vägledning 2012 s. 1-5)

Den svenska religionskunskapsundervisningen har som mål att alla oavsett bakgrund ska kunna mötas på samma villkor. I läroplanen står det att skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Skolan ska framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen ska vara saklig och allsidig. Alla föräldrar ska med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen. (Lgr11, Skolverket 2016 s.8)

Skolinspektionen har gjort en kvalitetsgranskning av religionsundervisningen i skolan med titeln *Mer än vad du kan tro* där det framkom att religionsundervisningen i Sverige inte alltid når måluppfyllelsen. Eleverna i granskningen upplever att ämnet religionskunskap är intressant när den förutom kunskaper om religioner och andra livsåskådningar, även ger dem möjlighet att utvecklas som individer. För elever med uttalat ointresse och negativ förförståelse

tenderar dock undervisningen att ge mindre utrymme till detta, vilket Skolinspektionen menar blir kontraproduktivt. (Skolinspektionen, Rapport 2012:3 s.5)

Skolinspektionen anser att det finns viktiga områden där undervisningen måste öka i kvalitet för att verkligen beröra eleverna. (Skolinspektionen, Rapport 2012:3 s.6) Undervisningen om världsreligionerna är ett sådant område då det i större utsträckning behöver utformas så att eleverna får förutsättningar att analysera religionernas nutida kännetecken och uttryck. Vidare behöver livsåskådningar ges större utrymme och etikundervisningen behöver ges så att den kan utgöra en av utgångspunkterna för elevernas analyser av religionerna och livsåskådningarna. (Skolinspektionen, Rapport 2012:3 s.6)

Granskningen visar att elevernas intresse minskar när undervisning i för hög omfattning handlar om det generella i världsreligionerna. (Skolinspektionen, Rapport 2012:3 s.11) Skolinspektionen menar därför att undervisningen i religionskunskap behöver utvecklas mot att mer behandla samtida religioners och livsåskådningars uttryck och hur de påverkar människors identiteter. (Skolinspektionen, Rapport 2012:3 s.24)

Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka om de olika religionerna och livsåskådningarna representeras jämbördigt och neutralt i undervisningen i ämnet religionskunskap i grundskolan årskurs 4-6.

Frågeställningarna

Uppsatsen syfte kommer att uppfyllas genom att jag undersöker och besvarar följande frågeställningar.

Hur åskådliggör religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller upplägg av undervisning under året?

Hur åskådliggör religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller användning av läromedel?

Hur uppmärksammas religiösa högtider i klassrummet?

Vilka möjligheter och svårigheter finns för att representera religiös mångfald om det är hög respektive låg andel religiösa i klassrummet?

Begreppsdefinition

Nedan följer en förklaring till viktiga begrepp i min undersökning.

Konfessionell

1 som tydligt bekänner sig till viss trosriktning

2 som har att göra med religiös tro spec. val av trosriktning (Svensk ordbok SO, 2009)

Icke-konfessionell

Det saknas en förklaring till ordet i Svenska Akademiens ordlista (SAOL 2015) Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (SO 2009) Svenska Akademiens ordbok (SAOB 1934) Så i detta arbete är ordet motsatsen till konfessionell. Skolverkets definition är att det inte får finnas religiösa inslag. (Lgr11 2016 s.7)

Mångfald

ett förhållande som är växlande eller varierande och/eller som en generell beteckning för sådant som inom sig uppvisar åtskillnad. (Svenska akademins ordbok – SAOB 1934)

I uppsatsen syftar begreppet till religiös mångfald.

Allsidig, neutral och jämbördig

Allsidig - bred, heltäckande (SAOL 2015) som samtidigt omfattar de flesta områden eller aspekter av betydelse (SO 2009)

Neutral - som inte ansluter sig till någon part, utanförstående, opartisk; som intar en mellanställning (SAOL 2015) som inte tar ställning för någondera parten (SO 2009)

Jämbördig - likvärdig (SAOL 2015) som befinner sig på samma kvalitetsmässiga nivå som ngn annan person el. företeelse (SO 2009)

I min text får dessa tre ord ses som synonymer då lärarna jag intervjuat, forskarna och Skolverket använder sig av olika ord men i praktiken pratar de om samma sak.

Metod

Intervjumetod

I min studie ansåg jag att en kvalitativ studie var givande på grund av att jag ville få del av intervjupersonernas egna tankar. De största fördelarna med kvalitativa metoder är att de är flexibla, det går att anpassa sig efter situationen och hur undersökningen utvecklar sig, sen går det att samla in material så länge som det behövs. (Eliasson A 2010 s.27) Jag valde att genomföra semistrukturerade interjuver. En semistrukturerad intervju innebär att jag haft förberedda frågor som ställts till alla som jag intervjuat och sedan kunnat ställa följdfrågor beroende på svaret. Den semistrukturerade intervjun är mera styrd än en ostrukturerad. Intervjuguiden omfattar flera frågor för intervjuaren att gå igenom och kan därför täcka in fler områden än en ostrukturerad. (Eliasson A 2010 s.26) En kvalitativ intervju liknar till formen ett vanligt samtal, men skiljer sig från det vardagliga

samtalet genom att den har ett bestämt fokus. Vid en kvalitativ intervju är det viktigt att tänka på att inte styra intervjun eller ställa ledande frågor. (Dimenäs J 2010 s.48) Jag valde denna struktur eftersom den är flexibel men ändå ger möjlighet till att kunna göra en jämförelse mellan de intervjuades syn på samma frågor.

Val av intervjupersoner

Valet av informanter grundar sig på att de jobbar på två olika skolor på samma mindre ort i Sverige. Den ena skolan har stor mångfald av religioner och många religiösa elever och på den andra skolan är mångfalden av religioner inte så stor, det finns heller inte så många religiösa elever. Jag tillfrågade bara lärare med behörighet och erfarenhet av att undervisa i religionskunskap. Jag kommer att referera till informanterna som lärare 1, 2 och 3 fortsättningsvis i uppsatsen.

Presentation av de intervjuade lärarna

Den första läraren som jag intervjuade jobbar på en skola med en liten andel elever med ursprung från andra länder samt få elever som uttrycker en religiös tillhörighet. Personen har varit verksam som lärare i 20 år. Detta läsår undervisar hen i religionskunskap i årskurs 5 och 6. Även om skolan i sig har få elever som uttrycker en religiös tillhörighet så finns det i klasserna som hen undervisar i en viss religiös mångfald då det finns elever som tillhör Svenska kyrkan, Pingstkyrkan, Jehovas vittnen samt elever som är muslimer.

Den andra läraren som jag intervjuade arbetar på samma skola som den första läraren. Även denna lärare har lång erfarenhet av läraryrket då hen varit verksam cirka 15 år. Detta läsår arbetar hen i alla årskurserna på mellanstadiet, men undervisar dock bara i religionskunskap i en klass i årskurs 5 detta läsår. I klassen finns ingen religiös mångfald, åtminstone ingen som läraren känner till.

Den tredje läraren jag intervjuat är verksam på en skola på samma ort som de andra två. Skolan har en mycket stor andel elever som har ursprung i andra länder, samt många elever som säger sig tillhöra en religion. Hen har arbetat som lärare i cirka 10 år, men är relativt ny på den skolan där hen jobbar detta läsår. Läraren undervisar i flera olika ämnen på mellanstadiet, när det gäller religionskunskap undervisar hen detta läsår en klass i årskurs 6, i klassen finns det stor religiös mångfald med elever som tillhör flera olika samfund och representanter från tre av världsreligionerna.

Frågornas utformning

Intervjufrågorna har utformats utifrån syftet att undersöka hur olika religioner representeras i religionsundervisningen. Även egna erfarenheter och råd av handledare har spelat stor roll i frågornas utformning.

Genomförande av intervjuerna

Lärarna blev tillfrågade via email om de ville delta i en intervjuundersökning och blev informerade om arbetet och dess syfte. Tid och plats för intervjuerna valde lärarna själva. Alla tre valde att träffas på deras respektive arbetsplatser, där vi satt

ostörda i grupprum. Samtliga intervjuer tog cirka 45 minuter vardera. Lärarnas svar antecknades under intervjun och lästes upp efter avslutad intervju så att de kunde ändra eller ta bort något om de så önskade. Under intervjun lästes frågorna som jag bestämt i förväg högt för att underlätta för informanterna. Vid kvalitativa intervjuundersökningar samtalar intervjuaren med den intervjuade om frågor som intervjuaren bestämt i förväg (Eliasson A 2010 s.25) För att lärarnas åsikter skulle träda fram lades inga personliga åsikter från min sida i intervjun. Jag valde att anteckna lärarnas svar allteftersom jag ställde frågorna.

Analysmetod

När allt material var insamlat påbörjades en process med att analysera resultatet. Jag har utgått från forskningsansatsen grundad teori. Grundad teori används för att utarbeta teoretiska modeller som bygger på data. Det är en forskningsansats som intresserar sig för sociala händelser. Grundad teori har som syfte att forskaren ska utveckla en egen teoretisk modell för att bättre förstå det som studerats. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.44) Grundad teori utvecklades av forskarna Barney Glaser och Anselm Strauss under 1960-talet. Glaser och Strauss ville genom sin metod visa hur forskaren kan utgå från data när hen analyserar för att utveckla en egen teoretisk modell. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.47) Inom grundad teori använder man sig av kodning. Kodning är den process genom vilken du försöker att ta reda på vad data handlar om och successivt utveckla kategorier och begrepp. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.48) Enligt Glaser består kodningen av två grundläggande steg: substantiv kodning och teoretisk kodning. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.48)

I min analys har jag använt mig utav både substantiv kodning och teoretisk kodning. Substantiv kodning innebär att du ”upptäcker” koder i dina data. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.48) Teoretiska koder är tankeverktyg för att teoretisera över substantiva koder. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.55) När jag har läst igenom mitt material har jag noterat återkommande tankar eller beskrivningar från lärarna, utifrån det har jag konstruerat ett kodsysteem. Glaser har identifierat och grupperat ett flertal teoretiska koder i en lista som kallas för kodfamiljer. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.55) Min analys hamnar i kodfamiljen strategier. Denna kodfamilj innebär att man med sina begrepp sätter fokus på handlingar. (Fejes A & Thornberg R red 2015 s.56) I min analys fann jag fem framstående koder som jag valt att kalla aspekter. Dessa aspekter är tidsfördelningsaspekten, besöksmöjlighetsaspekten, identifieringsaspekten, läroplansaspekten och jämförelseaspekten.

Etiska överväganden

Utifrån Högskolan Dalarnas riktlinjer som följer Vetenskapsrådets skrift har jag använt mig av följande krav. (www.du.se)

Informationskravet

I min undersökning har jag tagit hänsyn till informationskravet, som innebär att informanterna ska bli informerade om syftet med studien. Informanterna blev informerade om syftet innan intervjuerna genomfördes, dels skriftligt i form av ett informationsbrev och dels muntligt innan intervjun började. I informationsbrevet blev de också informerade om att de kan avsluta studien när de önskar.

Samtyckeskravet

I min undersökning har jag tagit hänsyn till samtyckeskravet, vilket innebär att informanterna har haft makten att avgöra om de vill vara med i studien eller inte. Denna information fanns med i informationsbrevet.

Konfidentialitetskravet

I min undersökning har jag vidare tagit hänsyn till konfidentialitetskravet, vilket innebär att informanternas personuppgifter ska vara konfidentiella. Det innebär även att ingen ska kunna urskilja vem det är som medverkat i studien. Därför har namn bytts ut till att kallas lärare 1,2 och 3. De skolor och orten som lärarna arbetar på/i nämns därför inte heller i studien. I informationsbrevet meddelades den här informationen.

Tidigare forskning

I följande avsnitt redogörs för vad olika forskare har funnit i sina undersökningar kring neutral och jämbördig religionsundervisning samt andra aspekter kring religionsundervisningen.

Niclas Runebous teori om att en neutral religionsundervisning i själva verket är en livsåskådning i sig och att en icke-konfessionell undervisning är nästintill omöjlig att bedriva. Centrum för de humanistiska ämnena didaktik vid Stockholms universitet (CeHum) ger ut en skriftserie och Niclas Runebou, universitetsadjunkt vid Stockholms universitet, skrev i den första utgåvan en artikel med titeln *"Är icke-konfessionell religionsundervisning möjlig?"* I denna artikel skriver han om hur svårt eller rent av hur omöjligt det är att bedriva en neutral religionsundervisning. Enligt Runebou är det som är särskilt svårt för just religionskunskapen att det handlar om frågor som ligger på en mycket djup nivå. Vi talar inte om den ena eller andra vetenskapliga utgångspunkten, eller om det ena eller andra perspektivet. Vi talar om livshållning. Då rör vi oss bland våra allra mest fundamentala uppfattningar. (Runebou 2013 s.36)

Den svenska religionskunskapsundervisningen har gjort ett allvarligt försök att gå från explicit konfessionell undervisning, till explicit icke-konfessionell undervisning. Men Runebou ifrågasätter om inte frågan om den uttalade icke-konfessionaliteten i själva verket döljer en underförstådd ny typ av konfessionalitet. Runebou menar att med ökande mångfald bland elevernas livsåskådningar blir denna neutralistiska grundsyn allt svårare att motivera och upprätthålla. (Runebou 2013 s.42)

Vidare skriver han att det är också så att själva strävan efter neutralitet och pluralitet, lätt får oss att söka den minsta gemensamma nämnaren, problemet med att söka efter den minsta gemensamma nämnaren är att det kanske inte är den centrala i alla perspektiv. Det är dock lättare att utgå från det gemensamma än det särskiljande. (Runebou 2013 s.40) Runebou menar att om vi utgår från en viss livsåskådningsmässig grund har vi en konfessionell undervisning och om vi inte utgår från en viss livsåskådningsmässig grund, kommer vi ändå att göra detta underförstått och hamnar då i praktiken i en konfessionell undervisning. Vi måste antingen utgå från en livsåskådning eller inte. Alltså hamnar vi, vad vi än gör, i en konfessionell religionsundervisning. (Runebou 2013 s.39) Lika lite som det är ok att i skolsammanhang utgå från att en viss livsåskådning är den rätta, måste det vara att utgå från att alla är lika orätta. (Runebou 2013 s.37)

Enligt Runebou blir neutraliteten helt enkelt en påbjuden livshållning. (Runebou 2013 s.43)

Universitetslektorn vid Högskolan Väst, Karin Kittelmann Flensner skriver i sin doktorsavhandling *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden* att sedan 1960-talet är ämnet religionskunskap i Sverige ickekonfessionellt i bemärkelsen att innehållet ska vara neutralt och inte propagera för någon specifik trosinriktning, och ska behandla såväl världsreligioner som centrala ickereligiösa livsåskådningar och etik. (Kittelmann Flensner 2015 s.275) Vidare skriver hon att det svenska religionskunskapsämnet är till skillnad från religionskunskap i många andra länder ickekonfessionellt och elever undervisas tillsammans oavsett religiös eller ickereligiös bakgrund. Detta innebär att elever med vitt skilda uppfattningar om och relation till ämnets innehåll möts i klassrummet och ämnet ska ge eleverna en neutral och objektiv bild av de olika religionerna. (Kittelmann Flensner 2015 s.276) I många andra länder grupperas eleverna upp utifrån religiös tillhörighet och undervisas i religionskunskap utifrån "sin egen" tillhörighet. (Kittelmann Flensner 2015 s.278)

I sin avhandling kom Kittelmann Flensner fram till att i klassrumsmiljö inta en ickereligiös position framställdes som en neutral position i förhållande till religion och att vara "neutral" eller "objektiv" hade positiva konnotationer. Att positionera sig som ateist i helklassdiskussioner var långt vanligare än att inta en religiös position trots att det i varje klassrum satt elever som i smågruppsdiskussioner positionerade sig som troende inom olika religiösa traditioner. Ateism artikulades som en neutral position, men även som "att vara normal". Normalitet konstrueras i opposition till dess motsats, vilket i en sekularistisk diskurs är religiositet. (Kittelmann Flensner 2015 s.285)

Joachim Rosenquist, doktorand vid Pedagogiska institutionen, Örebro universitet skriver i sin artikel *Politisk liberalism och skolans religionsundervisning* att Sverige tillhör ett av de minst religiösa länderna i världen. Han menar att ämnet religionskunskap i skolan kan vara en plats där skilda perspektiv möts, och där elever med olika uppfattningar kring religion och livsåskådningar lär sig att förstå och respektera dessa skillnader. (Rosenquist 2007 s.85)

Rosenquist skriver om John Rawls, en amerikansk filosof, tankar om religionsundervisning. Rawls menar att skolan bör fostra eleverna till att bli:

"fully cooperating members of society and enable them to be self-supporting; it should also encourage the political virtues so that they want to honor the fair terms of social cooperation in their relations with the rest of society."

(Rosenquist 2007. S.82)

Rosenquist menar att formuleringen "self-supporting" kan vara kontroversiell om det ger skolan ett mandat att fostra eleverna till självständigt tänkande individer, som förmår att kritiskt reflektera över den egna tillvaron och sin kulturella och

religiösa tillhörighet. (Rosenquist 2007 s.83) För att bli ”self-supporting” krävs därför, enligt Rosenquist, att elever i skolan möter perspektiv som kommer från andra världsåskådningar än den som eleverna möter i det egna hemmet. (Rosenquist 2007 s.84)

Vidare skriver han att en undervisning där religionens humanistiska och bildande sida sätts i centrum ger uttryck åt ett sekulärt sätt att se på religioner. (Rosenquist 2007 s.85) Rosenquist skriver även att lärare i sin undervisning bör betona att ateism och agnosticism inte är okontroversiella eller ”neutrala” ståndpunkter (Rosenquist 2007 s.87)

I avhandlingen *Tolkningar, förhandlingar och tystnader. Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet* skriver Kerstin von Brömssen, professor i utbildningsvetenskap på Högskolan Väst, att Sverige omnämns av Cristina Grenholm, (1994) och Irving Palm och Jan Trost (2000) som ett av de mest sekulariserade länderna i världen. Enligt von Brömssen innebär naturligtvis inte det att människor inte är intresserade av religiösa och existentiella frågor, men intresset för vad som kan kallas traditionella religiösa förhållningssätt anses ha minskat, eller mer eller mindre försvunnit. (von Brömssen 2003 s.53) Vidare skriver von Brömssen att det samtidigt nu inte går att undgå att konstatera att den kulturella, religiösa och etniska mångfalden i Sverige väsentligt ökat och fördjupats under senare år. (von Brömssen 2003 s.309)

När det gäller skolans värld fann von Brömssen att elever som var etniskt svenska var relativt ointresserade av att lära sig om andra kulturer och religioner, medan elever med en annan etnicitet än svensk, betydligt oftare önskade få kunskaper om kultur och religion. (von Brömssen 2003 s.302-303)

Däremot var det flera av de elever med en annan etnisk bakgrund än svensk som von Brömssen intervjuade som inte förstod de sammanhang de svenska lärarna talade utifrån. (von Brömssen 2003 s.299) Men enligt de eleverna med etnisk bakgrund som von Brömssen intervjuat talas det mycket lite om deras religiösa erfarenheter i undervisningen.

Det innebär även enligt von Brömssen, att elever med en etnisk svensk bakgrund missar den kunskap som kan ge andra och mer mångfacetterade perspektiv på världen, än vad skolans traditionellt hegemoniskt nationella perspektiv ger (von Brömssen 2003 s. 305)

von Brömssen menar att skolan som institution kan vara en av de viktigaste aktörerna som är med och konstruerar identiteter, men som också upprätthåller hegemoniska föreställningar om hur världen ser ut och bör kategoriseras. (von Brömssen 2003 s306)

Resultat

Resultat

I följande avsnitt presenteras resultatet av den empiriska studien. Denna bygger på mina frågeställningar och dessa kommer användas som rubriker för svaren. Som analysmetod används de fem aspekterna som framkommit i arbetet nämligen; tidsfördelningsaspekten, besöksmöjlighetsaspekten, identifieringsaspekten, läroplansaspekten och jämförelseaspekten som har en närmare förklaring under rubriken analysmetod.

Hur åskådliggör religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller upplägg av undervisning under året?

Lärare 1 och 2 arbetar på samma skola. Båda förklarar att de strävar efter att det ska vara jämbördigt mellan religionerna när det gäller undervisningstid. Det blir dock så att kring jul och påsk så blir det större fokus på kristendomen. Här ser jag en tidsfördelningsaspekt där lärare strävar efter att tidsmässigt fördela undervisningstiden lika mellan de olika religionerna. Men att det enligt lärarna läggs något mer undervisningstid på kristendomen än på de övriga religionerna.

Ett annat sätt att tala om jämbördighet finns hos lärare 1 som uttrycker att hen önskat att det hade funnits möjlighet till att besöka olika religiösa byggnader och även att det hade varit lärorikt att få besök av representanter från olika religioner. Hen säger att detta dock tyvärr inte är möjligt på grund av avsaknad av religiösa byggnader förutom kyrkor på orten. Detta gör att eleverna bara ges möjlighet till studiebesök i kyrkan, så här faller möjligheten till jämbördighet på grund av utbudet. Den jämbördighetsaspekt som synliggörs här är besöksmöjligheten och att kunna uppleva en religion.

Ytterligare en annan aspekt blir synlig när lärare 1 berättar att hen aldrig talar ur ett ”vi”-perspektiv när det talas om kristendomen, utan säger enligt kristendomen eller enligt de kristna. Det som synliggörs här är identifieringsaspekten. Inom denna aspekt finns det lärare som strävar emot att göra religionerna neutrala och jämbördiga genom att inte prata om ”vi kristna” eller ”som vi gör inom kristendomen” och på så vis inte skapa ett vi och dem-tänk.

Lärare 3 arbetar i en årskurs 6 på en annan skola i samma stad och på denna skola är den religiösa mångfalden större än på den första skolan. Detta bidrar till att det

även pratas om religion på skolan även utanför schemat då det till exempel är högtider, eller på fredagar då det är bön i idrottshallen på skolan.

Lärarna undervisar utifrån olika områden beroende på vilken årskurs eleverna går i. I årskurs 4 ligger fokus på "Vad är religion?", naturfolksreligioner samt samisk och fornnordisk religion. Eleverna får då lära sig begrepp som gör det lättare att senare se likheter och skillnader mellan de olika religionerna. Under området naturfolksreligioner läggs stort fokus på jämförelse mellan olika naturfolksreligioner runt om i världen. I religionsundervisningens centrala innehåll står det att eleverna ska lära sig berättelser från fornskandinavisk och äldre samisk religion samt begreppen religion och livsåskådning. (Lgr11 2016 s.208)

I årskurs 5 skiljer det sig åt vad som tas upp. En lärare fokuserar på de abrahamitiska religionerna, och utgår då från judendomen och kopplar även ihop det med geografin. Läraren lägger cirka en vecka, fyra lektioner, mer på kristendomen än på de övriga religionerna för att barnen ska få förståelse för varför vårt samhälle ser ut och till viss del fungerar som det gör. De andra lärarna har i årskurs 5 arbetat med helt andra områden nämligen hinduism och buddism samt gamla och nya testamentet.

Även i årskurs 6 skiljer det sig vad klasserna har arbetat med. En av lärarna har arbetat med buddism och hinduism, något som alltså en av de andra lärarna gjort redan i årskurs 5. Skillnaden mellan lärarna är dock att en av dem även har jämfört dessa religioner med andra flergudsreligioner så som till exempel grekisk mytologi. Lärare 1 har undervisat om katolicism och protestantism som ett eget område för att få en djupare förståelse över hur Europa är uppbyggt. Alla lärarna undervisar om de fem världsreligionerna. Detta är den fjärde aspekten som synliggörs vid intervjuerna, nämligen läroplansaspekten. Enligt Lgr11:s centrala innehåll i religionskunskap ska lärare ge undervisning som belyser alla de fem världsreligionerna. Genom att undervisa om dessa fem så kan läraren på ett enkelt sätt belysa att det finns flera stora religioner i världen.

Lärarna berättar att de lägger stort fokus på att jämföra religionerna. Den femte och slutliga aspekten är följaktligen jämförelseaspekten. En undervisning som systematiskt jämför olika religioner utifrån gemensamma punkter kan skapa en jämbördighet mellan dessa religioner.

I kursplanen står det att eleverna ska lära sig om ritualer och religiöst motiverade levnadsregler samt heliga platser och rum i kristendomen och i de andra världsreligionerna islam, judendom, hinduism och buddhism. (Lgr11 2016 s.208)

Hur åskådliggör religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller användning av läromedel?

De lärare som intervjuats samt de skolor som de arbetar på använder boken PULS Religion 4-5 från förlaget Natur & Kultur. Boken ska enligt författarna utgå ifrån Lgr 11 och på förlagets hemsida beskrivs boken som en religionsbok där likheter och skillnader mellan olika religioner studeras. Vidare står det:

med PULS Religion får eleverna grundläggande kunskaper om religion och etik som ger underlag för många spännande samtal. Boken gör det lätt att studera likheter och skillnader mellan olika religioner tack vare återkommande rubriker. Uppslagen är rikt illustrerade och de målande och detaljrika bilderna ger liv åt bokens berättelser. (www.nok.se)

Lärare 1 uttrycker att boken PULS Religion 4-6 har stor tyngdpunkt på kristendomen vilket gör att hen använder kompletterande material för att skapa en balans mellan de olika religionerna. På så vis ser hen till jämförelseaspekten och vikten av att på ett likvärdigt sätt kunna se likheter och skillnader mellan de olika religionerna. I valet av material använder läraren boken "Samma rötter: Abrahams barn i tre religioner" av Dorothea Rosenblad och Fanny Rosenblad (2013). Boken är en lärarhandledning som presenterar arbetssätt i klassrummet och innehåller en rad berättelser om patriarkerna och övriga gestalter i det gemensamma kulturarvet. Ett utdrag ur Skolverkets läroplan avslutar boken. Vidare visar läraren även mycket film som underlag för vidare diskussioner. Detta kan ge den allsidiga undervisningen som behövs enligt läroplansaspekten.

Lärare 2 anser precis som lärare 1 att PULS Religion 4-6 lägger stor vikt på kristendomen men anser ändå att läroboken ger en bra översikt av världsreligionerna. Lärare 2 anser att det är enkelt att hitta fakta i den och bilderna stämmer bra med texterna. Dessa bilder lockar eleverna till vidare läsning enligt hen. Texternas mängd och svårighetsgrad passar bra för mellanstadiet. Vidare använder läraren sig mycket av diskussioner och filmer. Filmerna hittar läraren på urskola.se som är Sveriges utbildningsradios webbaserade tjänst som är speciellt inriktad på undervisning eller på Filmoteket som är en filmtjänst för skolor. På så vis kan läroplansaspekten uppfyllas.

Även lärare 3 använder sig av PULS Religion 4-6. Utöver det använder sig hen av filmer från urskola.se. Även lärare 3 anser att det finns en stor tyngdpunkt vid kristendomen i läroboken men hen fastställer att det ändå är enkelt att titta på likheter och skillnader mellan religionerna. Läraren ser inte tyngdpunkten på kristendomen som ett problem då det i syftesformuleringen i grundskolans kursplan står "Undervisningen ska även ge kunskap om och förståelse för hur kristna traditioner har påverkat det svenska samhället och dess värderingar." (Lgr 11 Skolverket 2011 s.208). På detta vis gör läraren ett medvetet val utifrån tidsfördelningsaspekten.

Hur uppmärksammas religiösa högtider i klassrummet?

Lärare 1 gör inget direkt pyssel eller dekoration vid högtider utan anser att det lämpar sig bättre på lågstadiet. Om det hade funnits möjlighet till att ha adventsljusstakar i klassrummet hade hen haft dessa men läraren anser att fönstren inte lämpar sig för det. Vid jul läser hen vidare i den vanliga boken och byter inte till någon julbok. Men läraren väljer att tända ett ljus varje morgon under december månad. På så vis finns bara en viss grad av identifieringsaspekten.

Lärare 2 väljer istället att pynta klassrummet under julen. I klassrummet finns det då tomtar, ljusstakar och andra ljus. Vid andra religiösa högtider pyntar inte hen klassrummet. Lärare 2 låter eleverna göra julpyssel och även påsk pyssel om detta passar i schemat. Detta tyder på en högre grad av identifieringsaspekten än lärare 1.

Lärare 3 pyntar sitt klassrum med adventsljusstakar/stjärnor och tänder adventsljus varje morgon samt har hen en adventskalender som eleverna får öppna. Under december månad används julberättelser som högläsning. Eleverna får även julpyssla men lärare 3 är noga med att ha alternativt pyssel att välja på. Vid påsk brukar inte lärare 3 göra något speciellt pyssel men väljer att använda saker som förknippas med påsk under t.ex. matematiken där problemlösningen kan handla om kycklingar, fjädrar, ägg m.m. Detta vill hen inte koppla till påskens betydelse för kristendomen utan mer utifrån kultur och tradition. Övriga högtider som uppmärksammas är Ramadan men främst som undervisning vilket innebär att inget pyssel eller uppmärksammat firande sker. Medan lärare 2 hade en högre grad av identifieringsaspekten kan nog lärare 3 anses gå högre än så. Genom sin pyntning och val av berättelser och pyssel visar hen att detta är vad vi gör. Men lärare 3 vill gärna se det mer som kultur och tradition än som något religiöst.

Vilka särskilda möjligheter och svårigheter finns för att representera religiös mångfald då det finns hög respektive låg andel religiösa i klassrummet?

Lärare 1 märker att det blir ett annat fokus när det finns olika religioner representerade i klassrummet. Möjligheter som läraren märker är att eleverna hjälper hen att navigera diskussionerna, vidare märker läraren att när det finns en representant för en religion, genom en elev i klassrummet gör det att de andra eleverna blir mer intresserade. Läraren känner inga svårigheter med de elever hen har just nu. Vidare menar hen att ämnet religion är ett helt annat ämne idag än för några år sedan, då barnen idag är mer medvetna om sin omvärld eftersom vi reser mer och att det har skett en stor inflyttning av utlandsfödda på orten, vilket gör att det är mer diskussioner nu än tidigare. Här synliggörs identifieringsaspekten, många av dagens klassrum har fler elever som identifierar sig som religiösa än vad det tidigare har funnits. Läraren önskar att hen kunde anpassa planeringen ännu mer utifrån de olika grupperna och eleverna, men det går tyvärr inte på grund av tidsbrist. Här synliggörs tidsfördelningsaspekten.

Även i svaret från lärare 2 synliggörs identifieringsaspekten då hen anser att den största möjligheten med att det på skolan finns så få religiösa elever är att det går lätt att prata om alla religioner utan att eleverna tycker att det finns några rätt eller fel, då det inte är många elever som själva ser sig som religiösa. Vidare nämner hen den geografiska platsen som en bidragande faktor till att det är svårt att få till mångfald i undervisningen, då det inte går att genomföra studiebesök eller få besök av representanter från olika religioner och samfund. När det då inte heller finns många religiösa i klassen blir religionskunskap lätt ett främmande och icke vardagsnära ämne för eleverna. Här är det besöksmöjlighetsaspekten som läraren synliggör.

Lärare 3 säger att hen tror att eftersom det är en stor andel andraspråkselever i klassen, där religionen många gånger är viktig för deras identitet blir ämnet religionskunskap ett viktigt och intressant ämne. Hen menar att många elever är intresserade av hur andra religioner fungerar. Här synliggörs identifieringsaspekten tydligt. Läraren menar vidare att det på så sätt blir naturligt med religiös mångfald, då läraren inte kan fokusera på bara kristendomen och inte heller bara titta ytligt på övriga religioner utan att eleverna reagerar. I denna tanke som läraren har här synliggörs tidsfördelningsaspekten. Den största skillnaden är att vid hög andel religiösa blir det mera diskussioner och egna reflektioner. Här är det jämförelseaspekten som synliggörs. Dock är det många av de religiösa eleverna som är nyanlända så det blir ofta språkförbristningar och läraren känner att diskussionerna inte flyter på lika bra när det är en studiehandledare med i klassrummet, samtalen blir inte lika levande när de andra eleverna behöver vänta in studiehandledarens översättning. En studiehandledare ger elever stöd på elevens modersmål. En elev som inte klarar att följa undervisningen på svenska har rätt att få stöd i form av studiehandledning på sitt modersmål, om eleven riskerar att inte nå de kunskapskrav som minst ska uppnås i ett eller flera ämnen. (Skolverket.se 2016) Läraren upplever att det blev mer diskussion på sin nuvarande skola med stor religiös mångfald än på sin tidigare arbetsplats där det var liten religiös mångfald.

Sammanfattning av resultatet

I intervjuerna framkom det att lärarna jag intervjuat strävar efter att det ska vara jämbördigt mellan de olika religionerna. En av lärarna uttrycker att det hade varit lärorikt att få besök av representanter från olika religioner, men hen anser att det inte finns några representanter att tillgå då orten är liten. Lärarna undervisar mer om kristendomen än om de övriga religionerna för att barnen ska få förståelse för varför vårt samhälle ser ut och till viss del fungerar som det gör. Lärarna uppmärksammar jul och påsk, men då mer utifrån tradition än religion, med fokus på tomtar, stakar och pyssel. Vidare framkom det att lärarna upplever att det blir mer diskussion i klasser med religiös mångfald än i klasser där det är liten religiös mångfald.

Syftet med mitt arbete är att undersöka om de olika religionerna representeras jämbördigt i religionsundervisning i grundskolan årskurs 4-6. Det har framkommit flera aspekter som berör jämbördighet. Den ena är tid, tidsfördelningsaspekten, lärarna strävar efter att det tidsmässigt ska undervisas lika mycket om de olika religionerna, även om det än dock blir så att kristendomen tenderar att ha något mer undervisningstid är det något lärarna gör medvetet och genomtänkt. Möjligheten att besöka religiösa byggnader, aspekten besöksmöjligheter är en aspekt där en av lärarna uttrycker att hen önskat att det kunde vara mer jämbördigt mellan de olika religionerna, enligt läraren finns det bara kyrkor på orten och det hade varit lärorikt att få besöka även byggnader tillhörande andra religioner än kristendom. Identifieringsaspekten är en tredje aspekt där perspektivet ”vi och dem” uppmärksammas, en av lärarna berättade att hen aldrig säger ”vi kristna” eller ”som vi gör i kristendomen” och det i en strävan till att göra religionerna mer neutrala och jämbördiga. Den fjärde aspekten är läroplansaspekten, lärarna undervisar om alla de fem världsreligionerna, det står i läroplanens centrala innehåll att de ska göra det och det är ett enkelt sätt att jämbördigt belysa att det finns flera stora religioner i världen. En femte jämbördighetsaspekt är jämförelseaspekten, lärarna arbetar mycket med jämförelser mellan religionerna och genom att använda gemensamma punkter som utgångsläge bidrar det till att lärarna undervisar om religionerna på ett jämbördigt sätt och även skapar en jämbördighet mellan religionerna.

Resultatdiskussion

I följande avsnitt kommer resultatet av intervjuerna att diskuteras och belysas i relation till tidigare forskning. Även i diskussionsavsnittet kommer jag använda frågeställningarna som rubriker.

Hur åskådliggör religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller upplägg av undervisning under året?

Jag har genom mina intervjuer med lärarna funnit flera aspekter som berör jämbördigheten mellan religionerna. Den första aspekten är tidsfördelningsaspekten. Lärarna säger att de strävar efter att det ska vara jämbördigt mellan religionerna när det gäller undervisningstid, men att det kring högtider blir större fokus på kristendomen. I läroplanen för grundskolan står det att undervisningen i religionskunskap ska ge kunskap om och förståelse för hur kristna traditioner har påverkat det svenska samhället och dess värderingar. (Lgr 11 2016 s.206) För att kunna ge eleverna kunskap i hur kristna traditioner påverkat det svenska samhället behövs det tid och på så sätt kan det vara oundvikligt att kristendomen tar mer tid i anspråk av schemat än vad de andra religionerna gör. Niclas Runebou skriver att han anser att religion handlar om livshållning, då rör vi oss bland våra allra mest fundamentala uppfattningar. (Runebou 2013 s.36) så för att förstå både det nutida och dåtida livet i Sverige behöver man ha viss förståelse för kristendomen. Lärare 1

började även sin intervju med att förklara att det inte blir så mycket religionskunskap under ett läsår som hen hade önskat, då det är så mycket inom So-ämnena som ska hinnas med. De fyra So-ämnena har 885 undervisningstimmar att dela på under hela grundskolan. På mellanstadiet har eleverna i den kommunen där lärarna som jag intervjuat arbetar, cirka 150 minuter SO i veckan. De lärare jag intervjuat arbetar i så kallade block, så religionskunskap undervisas cirka en halv termin i varje årskurs.

En annan aspekt av jämbördighet jag fann är besöksmöjligheten, en av lärarna uttryckte en önskan att det hade varit bra om det funnits möjlighet till att besöka olika religiösa byggnader och även att det hade varit lärorikt att få besök av representanter från olika religioner. Hen menade att detta inte var möjligt på grund av avsaknad av religiösa byggnader förutom kyrkor på orten. Dock stämmer inte det som läraren säger då det finns andra religiösa byggnader än kyrkor på orten. Det finns bland annat en Eritreansk-ortodox kyrka, samt minst en moské, dock en så kallad källarmoské. Så även om det kanske inte finns riktiga byggnader så finns det i alla fall representanter från andra religioner på orten. Joachim Rosenquist menar att klassrummet kan ses som en mötesplats där lärare och elever har möjlighet att träffas och diskutera frågor som rör religion och olika tro och hur de själva och andra uppfattar världen. (Rosenquist 2007 s.85) Men man skulle också kunna se klassrummet som en mötesplats där eleverna kan möta de olika religionerna, även om man inte fysiskt har möjlighet att besöka en religiös byggnad så finns det med dagens teknik möjlighet till virtuella studiebesök eller till exempel via Skype prata med personer från olika religioner och livshållningar. Enligt Rosenquist är detta en viktig del i religionsundervisningen för att ge eleverna en bra grund för att senare kunna leva i ett mångkulturella samhälle. (Rosenquist 2007 s.85)

Ytterligare en aspekt är identifieringsaspekten. Inom denna aspekt fann jag en lärare som strävade efter att göra religionerna neutrala och jämbördiga genom att inte prata om ”vi kristna” eller ”som vi gör inom kristendomen” och på så vis inte skapa ett vi och dem-tänk. Enligt Karin Kittelman Flensner tror lärarna att de är neutrala och objektiva i sin religionsundervisning, men i sin avhandling konstaterar hon att det oftare är en ateistisk grundinställning som florerar. Sverige beskrivs många gånger som världens mest sekulariserade land, och under lektionerna i religionskunskap var den mest framträdande detta sekularistiska sätt att tala om religion och livsåskådningar. (Kittelman Flensner 2015 s.285)

Detta är något även Niclas Runebou skrivit om, han menar att om vi utgår från en viss livsåskådningsmässig grund har vi en konfessionell undervisning och om vi inte utgår från en viss livsåskådningsmässig grund, kommer vi ändå att göra detta underförstådd och hamnar då i praktiken i en konfessionell undervisning. Vi måste antingen utgå från en livsåskådning eller inte. Alltså hamnar vi, vad vi än gör, i en konfessionell religionsundervisning. Lika lite som det är ok att i skolsammanhang

utgå från att en viss livsåskådning är den rätta, måste det vara att utgå från att alla är lika orätta. (Runebou 2013 s.39)

Lärare 3 berättade att det talas om religion även utanför schemat på hens skola, då det till exempel är högtider, eller på fredagar då det är bön för de muslimska eleverna i idrottshallen på skolan. Niclas Runebou menar att med ökande mångfald bland elevernas livsåskådningar blir en neutralistisk grundsyn svårare att motivera och upprätthålla. (Runebou 2013 s.42) Detta med att skolan tillåter elever att be i skolan kan verka kontroversiellt då det enligt Skolverkets direktiv ska vara icke-konfessionell, det får inte förekomma några religiösa inslag i utbildningen. Anledningen är att elever inte ska behöva få någon religiös påverkan när de undervisas i skolan. I 1 kap. 6–7 § i skollagen finns bestämmelser om konfessionella inslag i skolverksamheten. Där anges att all undervisning ska vara icke-konfessionell oavsett huvudman för verksamheten. (www.riksdagen.se) Att en skola ska vara icke-konfessionell innebär att det inte kan förekomma religiösa inslag som bön, välsignelse, trosbekännelse, predikan eller annan form av förkunnelse. I 1 kap. 3 § skollagen definieras begreppen. Utbildning definieras som ”den verksamhet inom vilken undervisning sker utifrån bestämda mål”. Undervisning definieras som ”sådana målstyrda processer som under ledning av lärare eller förskollärare syftar till utveckling och lärande genom inhämtande och utvecklande av kunskaper och värden”. Utbildning är således ett vidare begrepp och inkluderar undervisning men även andra verksamheter som till exempel raster, utflykter, skolmåltider etc. (www.riksdagen.se) Men vid en intervju har Skolverkets jurist sagt att utanför undervisningen är det helt okej, Skolverket anser att det nödvändigtvis inte bryter mot några direktiv att låta elever be under skoltid under förutsättning att det här bönerummet är något som eleverna tar ett eget initiativ till att det är öppet för alla och att skolan har en möjlighet att erbjuda ett sådant här rum under en rastaktivitet, säger Skolverkets jurist Frida Ericmats Rutgersson till Sveriges Radio P4 Kronoberg. (Sveriges radio 15 juni 2016)

Kerstin von Brömssen skriver att religion och religiösa tolkningsramar kan vara av stor betydelse och en av de grundläggande faktorerna för kulturella och etniska gruppers identitet och föreställningar, och spelar därmed en viktig roll inom ett mångkulturellt samhälle. (von Brömssen 2003 s.309) Sett till detta så är det förståeligt hur skolan resonerar kring sitt beslut att tillhandahålla ett bönerum åt eleverna. von Brömssen menar att skolan som institution förmodligen är en av de betydelsefullaste aktörerna som är med och formar elevernas identiteter. (von Brömssen 2003 s306)

Den fjärde aspekten som synliggjordes vid intervjuerna var läroplansaspekten. På skolverkets hemsida står det vad syftet med religionsundervisningen är:

Undervisningen i ämnet religionskunskap ska syfta till att eleverna utvecklar kunskaper om religioner och andra livsåskådningar i det egna samhället och på andra håll i världen. Genom undervisningen ska eleverna bli uppmärksamma på hur människor inom olika religiösa traditioner lever med, och uttrycker, sin religion och tro på olika sätt. Undervisningen ska allsidigt belysa vilken roll religioner kan spela i samhället, både i fredssträvanden och konflikter, för att främja social sammanhållning och som orsak till segregation. (Lgr11 s.206)

Alltså menar även Skolverket att lärare ska bedriva en allsidig undervisning. Men utifrån intervjuerna så framgår det att det inte alltid är så lätt att ha en allsidig, neutral eller jämbördig undervisning. Niclas Runebou skriver hur svårt eller rent av hur omöjligt det är att bedriva en neutral religionsundervisning. Enligt Runebou är det som är särskilt svårt för just religionskunskapen att det handlar om frågor som ligger på en mycket djup nivå. Han menar att man inom religionsundervisningen inte diskuterar om den ena eller andra vetenskapliga utgångspunkten, eller om det ena eller andra perspektivet utan lärarna undervisar om livshållning. Han menar att eleverna då berör människors allra mest grundläggande tolkningar. (Runebou 2013 s.36)

Den femte och slutliga aspekten jag fann är jämförelseaspekten. Lärare 2 ansåg att fokus på lektionerna ska ligga på att jämföra likheter och skillnader mellan olika religioner. Detta är något som Karin Kittelmann Flensner också framhåller, hon menar att genom att lärare blir medvetna om hur man talar om religion och om troende människor i klassrummet kan undervisningen bidra till ett samtalsklimat som medverkar till ökad förståelse mellan olika positioner. Vi lever i ett pluralistiskt samhälle och här har skolan och religionskunskapsämnet en viktig roll i arbetet för en positiv utveckling, säger Karin Kittelmann Flensner i en artikel på Göteborgs universitets hemsida där hon diskuterar sin avhandling. (www.hum.gu.se 2015) Niclas Runebou skriver också om detta och menar att själva strävan efter neutralitet och pluralitet lätt får oss att söka den minsta gemensamma nämnaren, problemet med att söka efter den minsta gemensamma nämnaren är att det kanske inte är den centrala i alla perspektiv. Det är dock lättare att utgå från det gemensamma än det särskiljande. (Runebou 2013 s.40)

Föreningen Lärare i Religionskunskap ger ut tidskriften Religion & Livsfrågor, i den utgåva som heter Teoretiska perspektiv på religion skriver Olof Sundqvist, docent i religionshistoria vid Högskolan i Gävle om det fenomenologiska perspektivet på religion vilket innefattar en jämförande metod genom vilken man systematiskt identifierar gemensamma mönster och teman hos olika religioner.

Enligt Olof Sundqvist kan den religionsfenomenologiska begreppsapparaten fylla viktiga funktioner i undervisningssammanhang. I skolsammanhang kan till exempel religionsfenomenologin öppna för jämförande och tematiska studier mellan religioner, där både likheter och olikheter observeras. I det multikulturella

sammanhang som skolan befinner sig i idag, behöver lärare och elever också en mer neutral begreppsapparat, som inte enbart utgår från en religiös tradition (underförstått kristendomen), utan som också kan tillämpas i transhistoriska och tvärkulturella sammanhang. (Sundqvist 2011 s.11) Utifrån svaren jag fått från intervjupersonerna så kan jag inte annat än tolka det som att lärarna själva strävar efter mer jämnvikt mellan religionerna än vad läroplanen och läromedlen gör.

Hur belyser religionslärarna andra religioner än kristendomen i klassrummet, vad gäller användning av läromedel?

Båda skolorna och de lärarna jag intervjuade använder boken PULS Religion 4-6 från förlaget Natur & Kultur, boken utgår från Lgr 11. Alla tre lärarna uttrycker att boken har stor tyngdpunkt på kristendomen, men de anser ändå att boken ger en bra översikt av världsreligionerna och att det på ett enkelt sätt går att titta på skillnader och likheter mellan religionerna. Lärarna verkar sträva efter att fördela tiden mellan religionerna mer jämbördigt än vad som står i läroplanen. Här synliggjordes tidsfördelningsaspekten, jämbördighetsaspekten och läroplansaspekten i lärarnas svar.

Boel Englund som forskat vid Lärarhögskolan i Stockholm har skrivit om läromedlens roll i undervisningen och menar att läroboken har en stark påverkan på lärarens planering och genomförande av lektioner. För många lärare anses läroboken vara kunskapsgaranterande och således innehar läroboken en auktoriserande roll. Läroboken uppfyller kursplanens roll och har en gemensamhetsskapande känsla, tankemässigt och ideologiskt (Englund 1999 s.334) Här anser jag att de lärare jag intervjuat klarar av att inte låta sig påverkas utifrån endast ett läromedel utan alla tre lärarna kompletterar med andra böcker och även filmer samt diskussioner för att få en varierad syn på religionsundervisningen.

Sedan 1991 har det inte funnits någon statlig förhandsgranskning av läromedel. Under en period hade Skolverket en möjlighet att granska i efterhand men idag har Skolverket inget granskande uppdrag alls när det gäller läromedel. Så kvalitetssäkringen ligger ensamt på lärarna och indirekt på lärarutbildningen att man utbildar lärare till att kunna göra bra kvalitetsgranskningar av läromedel och att göra lärarna medvetna om att ingen annan granskar kvaliteten på läromedel. (Skolverket, Calderon, 2015) De lärare jag intervjuat i denna uppsats, har granskat läroboken PULS religion 4-6 utifrån deras personliga åsikter och då anser de att boken har för mycket fokus på kristendomen.

Joachim Rosenquist skriver i sin avhandling att religionskunskapsämnet kan vara en plats där skilda perspektiv möts och där elever med olika uppfattningar lär sig att förstå och respektera varandras skillnader. (Rosenquist 2007 s.85) I denna

avhandling får lärarna stöd i deras resonemang till att ha mycket diskussioner som komplement till läroboken och filmer. Det är i samtalet mellan människor som man själv kan växa och det är när läraren låter eleverna samtala som läraren hjälper barnen att växa och bli goda samhällsmedborgare som kommer kunna leva i Sverige som blir mer och mer mångkulturellt.

Hur uppmärksammas religiösa högtider i klassrummet?

I mina samtal med lärarna framgår det att det här med att uppmärksamma religiösa högtider skiljer sig mycket beroende på skola, ålder på barnen samt lärarens eget intresse och engagemang. Identifieringsaspekten synliggörs tydligt i lärarnas svar. Undervisningen speglas inte bara av elevernas identifiering utan även av hur läraren identifierar sig själv. I kursplanen för religionskunskap kan man läsa att religiösa högtider ska behandlas i grundskolans undervisning, liksom traditioner med koppling till kyrkoåret. (Lgr11 2016 s.206-209) Att uppmärksamma julen och påsken är att lära ut traditioner som har kopplingar till kyrkoåret, dock så är det nog så att de lärare jag intervjuat mer kopplar sin uppmärksamhet till julfirandet i klassrummet med ett kulturellt och även kommersiellt firande snarare än ett religiöst, då det pyntas med tomtar och liknande. I en artikel på Skolverkets hemsida med titeln *Juridisk vägledning - Skol- och förskoleverksamhet i kyrkan eller annan religiös lokal* kan man läsa följande:

”Det är inget som hindrar att man inom utbildningen uppmärksammar traditioner i det svenska samhället även om dessa har en utgångspunkt i Kristendomen eller andra religioner. Även sådana inslag måste dock utformas med beaktande av skollagens bestämmelser om en ickekonfessionell utbildning. En skola kan således uppmärksamma advent till exempel genom att tända ljus eller ha adventsljusstakar. Det är också möjligt att ha till exempel en adventssamling för att uppmärksamma traditionen med advent. En sådan samling får dock inte rymma religiösa inslag som bön, välsignelse, trosbekännelse, predikan eller annan form av förkunnelse.” (Skolverket, Juridisk vägledning 2012 s.5-6)

Att läsa en bok, tända ljus och öppna adventskalender varje dag i december är alltså tillåtet om samlingen inte innehåller religiösa inslag. Det innebär ju att lärare även kan och bör uppmärksamma andra religiösa högtider än de kristna. Alltså inte bara prata om Ramadan som lärare 3 berättade att hen gjorde utan även låta eleverna till exempel tillverka ljuslyktor som är en symbol för Ramadan. Tända ljus varje dag även vid Chanukka för att även uppmärksamma judendomen. De abrahamitiska religionerna får barnen lära sig om redan på lågstadiet så eleverna har förförståelse kring dessa religioner även om de inte finns representerade i klassen.

Vilka särskilda möjligheter och svårigheter finns för att representera mångfald då det finns hög respektive låg andel religiösa i klassrummet?

Lärare 1 märker att det blir ett annat fokus när det finns olika religioner representerade i klassrummet. Möjlighet som läraren märker är att eleverna hjälper hen att navigera diskussionerna, vidare märker läraren att när det finns en representant för en religion, genom en elev i klassrummet gör det att de andra eleverna blir mer intresserade. Detta svar antyder att läraren ibland upplever att elever som inte har en representant för en religion i sitt klassrum ibland kan upplevas som ointresserad. Detta är något som stöds utav en av Skolinspektionens undersökningar där det framkommer att religionsundervisningen i Sverige många gånger inte håller måttet. I flera fall undviker den undervisande läraren frågor som kan uppfattas som känsliga, som exempelvis värderingar och andra livsfrågor. Istället får eleverna faktakunskaper om de stora världsreligionerna, vilket leder till att undervisningen uppfattas som ointressant och att eleverna blir omotiverade. (Skolinspektionen Rapport 2012:3 s.6)

Vidare säger lärare 1 att ämnet religion är ett helt annat ämne idag än för några år sedan. Barnen idag är mer medvetna om sin omvärld eftersom vi reser mer och att det har skett en stor inflyttning av utlandsfödda på orten, vilket gör att det är mer diskussioner nu än tidigare. Denna tanke stöds av Vetenskapsrådet som skriver att religionen har haft en förändrad roll i samhället under de senaste åren. Religionen har gått från att vara en privat angelägenhet till att finnas mer i det offentliga rummet. (Vetenskapsrådet, 2014)

Lärare 1 svar skiljer sig från lärare 2 som anser att den största möjligheten med att det på skolan finns så få religiösa elever är att det går lätt att prata om alla religioner utan att eleverna tycker att det finns några rätt eller fel, då det inte är många elever som själva ser sig som religiösa. När det inte finns många religiösa i klassen blir religion lätt ett främmande ämne. Här skiljer sig identifieringsaspekten mellan lärare 1 och 2 då lärare 1 tycker att det blir bättre undervisning när det finns elever som identifierar sig som religiösa, medan lärare 2 anser att det är lättare att undervisa när det är få elever som identifierar sig som religiösa. Svaren visar hur komplex religionsundervisningen är, att lärarens egen uppfattning ofta bidrar till undervisningens upplägg. I en artikel, *Religionsundervisning riskerar att uppfattas som stereotyp* skriven av docenten Christina Osbeck, framkommer det att många elever vänder sig mot stereotypa framställningar där variationer inom en tradition får liten plats och mer konservativa och exotiska former av religionsutövning ges stort utrymme. Eleverna som Osbeck intervjuat är också kritiska till att religioner ofta presenteras som en uppsättning föreskrifter och regler för utövarna att följa. Flera av de intervjuade eleverna saknar ett inifrån perspektiv saker som existerar i hjärtat snarare än i huvudet. (Skolverket, Osbeck 2016) Detta som Osbeck skriver i

sin artikel stärker min tanke att undervisningen skulle behöva vara mer vardagsnära för eleverna. En tanke jag verkar dela med lärare 2.

Med så få religiösa blir det väldigt få elever i klassrummen som känner att religion är något vardagsnära. David Thurffjell professor i religionsvetenskap vid Södertörns högskola säger att 80 procent av Sveriges befolkning tar avstånd från organiserad religion. Men de allra flesta av dessa firar likväl påsk och jul. Vidare säger Thurffjell:

När forskarna ställer frågor om tro och trosföreställningar så svarar bara 23 procent av svenskarna att de tror att det finns en Gud. Däremot är det många som har en andlighet av mer vag natur – på frågan om man tror på en högre livskraft eller ande svarar svenskarna ja i högre utsträckning än något annat europeiskt folk. (www.forskning.se 2017)

von Brömssen menar att intresset för vad som kan kallas traditionella religiösa förhållningssätt anses ha minskat, eller mer eller mindre försvunnit. (von Brömssen 2003 s.53)

Vidare synliggjorde lärare 2 besöksmöjlighetsaspekten genom att fastställa att den geografiska platsen gör att det är svårt att få till mångfald i undervisningen, då det inte går att genomföra studiebesök eller få besök av representanter från olika religioner och samfund. Lärarens tankar är något som Olof Franck, universitetslektor på Göteborgs universitet lyfter fram huruvida religionskunskapsundervisningen baseras på första- eller andrahandsinformation. Med det senare åsyftas en undervisning som utgår från redan färdigt och tillrättat stoff som läromedel. Förstahandsinformation däremot bygger på kontakter med företrädare för olika religiösa traditioner. (Franck 2003) När man då som lärare arbetar på en ort där det inte finns möjlighet till förstahandsinformation, blir det ännu viktigare att läraren är bra på att förmedla en neutral syn på olika religioner. Personligen kan jag dock inte hålla med lärare 2 om att det inte finns representanter för olika religioner på orten där hen arbetar, det kanske inte finns representanter för alla världsreligioner i form av religiösa ledare, bortsett från präst och imam, men med lite vilja borde hen kunna få kontakt med personer som utövar i alla fall världsreligionerna, utöver det finns det ett flertal frikyrkor på orten.

Lärare 3 tror att eftersom det är en stor andel andraspråkselever, där religionen många gånger är viktig för dem blir ämnet religionskunskap ett viktigt och intressant ämne. Många elever är intresserade av hur andra religioner fungerar. Identifieringsaspekten syns här tydligt.

Men i en avhandling av Kerstin von Brömssen, professor i utbildningsvetenskap på Högskolan Väst, visar svaren att religionsämnet inte är så inkluderande vare sig för de etniskt svenska eleverna eller för de elever som har en annan etnisk bakgrund än svensk. De etniskt svenska eleverna upplever religionsämnet som ytligt och på grund av detta även meningslöst, segt och ointressant. Eleverna med en annan etnisk

bakgrund än svensk upplever istället religionsämnet som svårt att följa med i, eftersom de inte förstår sammanhanget i all fakta som lärs ut. (von Brömssen, 2003 s.302-303) Detta är något som lärare 3 känner igen då hen säger att det är många av de religiösa eleverna som är nyanlända så det blir ofta språkförbristningar och diskussioner flyter inte på lika bra när det är en studiehandledare med i klassrummet.

Metoddiskussion

Kvalitativ metod användes för att ta reda på lärares syn på undervisningen i religionskunskap med tyngdpunkt på jämbördigheten mellan olika religioner.

Jag valde kvalitativ metod för att den är tolkande och ger en möjlighet till öppna svar. Kvalitativ metod tror jag passade väldigt bra till syftet, då en annan metod inte hade gett samma inblick i lärarnas undervisning. Observation hade möjligtvis kunnat göras, men det hade krävts många observationstimmar för att få en tillräcklig inblick för att det skulle räcka som underlag till studien. Men då hade jag kunnat få en inblick i hur lärarna arbetar mer praktiskt, samt fått lyssna till elevernas diskussioner. Jag tror däremot inte en kvantitativ metod skulle kunnat genomföras för att besvara studiens syfte, för de svar jag hade fått hade inte varit lika öppna och lärarna hade inte kunnat förklara sina tankar, utan de hade bara fått svara på frågor med förutbestämda svarsalternativ.

Intervjuerna var ett lyckat redskap för min studie, men jag tror att lärarnas svar hade blivit mer grundliga och utförligare om jag hade låtit lärarna läsa frågorna innan intervjun, det positiva med att de inte läst frågorna innan är att svaren inte blev tillrättalagda eller att lärarna inte hade möjlighet att prata med kollegor innan och på så sätt gett missvisande svar.

Jag hade önskat att få intervjua fler lärare och gärna även från fler skolor, men det var tyvärr inte fler som ansåg sig ha tid att ställa upp på en intervju. De tre som ställde upp har varit positiva och hjälpsamma under hela intervjuperioden. Jag har vid två tillfällen hört av mig till två av lärarna för att komplettera materialet och få en tydligare förklaring till deras svar.

Så här i efterhand borde jag kanske ha spelat in samtalen, dels för att bättre komma ihåg mer exakta svar och dels för att jag då hade haft större fokus på personen istället för att min fokus nu var delad på personen jag intervjuade och mina anteckningar. Anteckningar kan fungera bra som dokumentation. Nackdelen är att det inte går att citera den intervjuade ordagrant, samtidigt som det är praktiskt taget omöjligt att efteråt styrka vad den intervjuade verkligen sagt. (Eliasson A 2010 s.25)

Vidare forskning

Något som jag tycker det vore intressant att forska vidare i är hur yngre elever tycker att religionsundervisningen är. Upplever de den som det framgår att de äldre eleverna gör i Kerstin von Brömssens avhandling.

”De etniskt svenska eleverna upplever religionsämnet som ytligt och på grund av detta även meningslöst, segt och ointressant. Eleverna med en annan etnisk bakgrund än svensk upplever istället religionsämnet som svårt att följa med i, eftersom de inte förstår sammanhanget i all fakta som lärs ut” (von Brömssen 2003 s.299)

Referens

Dimesnäs J (2010) *Lära till lärare* Liber

Eliasson, A (2010) *Kvantitativ metod från början* Lund: Studentlitteratur

Fejes, A & Thornberg R (2015) *Handbok i kvalitativ analys* Liber

Franck, O (2003) *Domens eller hjärtats etik? Moral och människosyn i skolans värld.* Lund: Studentlitteratur

Rosenblad D & Rosenblad F (2013) *Samma rötter: Abrahams barn i tre religioner* Fondi Förlag.

Runebou, N. (2013). *Är icke-konfessionell religionsundervisning möjlig?* I G. Skeie, & M. Olsson (Red.), *Spänningsfyllda erfarenheter: Ämnesdidaktik i skilda kontexter* (s. 33-50). Stockholm: Stockholms universitets förlag.

Nätreferenser

Abrahamsson M, Rodell A, Willebrand M (2011) PULS Religion Natur och Kultur. Tillgänglig online:

<https://www.nok.se/Laromedel/F-9/Grundskola-4-6/Religionskunskap/PULS-Religion-4-6/>

von Brömssen, K. (2003). *Tolkningar, förhandlingar och tystnader. Elevers tal om religion i det mångkulturella och postkoloniala rummet.* Acta Universitatis Gothoburgensis. Tillgänglig online:

https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/10525/1/gupea_2077_10525_1.pdf

Calderon A. Skolverket (2015) *Hur väljs och kvalitetssäkras läromedel?* Tillgänglig online:

<https://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/didaktik/tema-laromedel/hur-valjs-och-kvalitetssakras-laromedel-1.181769>

Englund B (1999) *Lärobokskunskap, styrning och elevinflytande.* Pedagogisk Forskning i Sverige. Tillgänglig online:

<http://journals.lub.lu.se/index.php/pfs/article/view/7805/6860>

Franck O (2005) *På spaning efter en icke konfessionell religionsundervisning* Religion och livsfrågor nr 4 2005 Föreningen Lärare i religionskunskap. Tillgänglig online:

<http://www.flr.se/tidningar/rol-0504.pdf>

Hielle L-P (2016) *Lesseboskola har bönerum – kan vara mot Skolverkets regler.* Sveriges radio P4 Kronoberg. Tillgänglig online:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=106&artikel=6454118>

Högskolan Dalarna (2017) *Forskningsetiska anvisningar för examens- och uppsatsarbeten vid Högskolan Dalarna* Tillgänglig online:
<http://www.du.se/globalassets/global/styrdokument/forskning/3.-regler/forskningsetiska-anvisningar-for-examens--och-uppdatsarbeten-2017-03-13.pdf>

Jämterud U. (2008) *Religiösa inslag i den ickekonfessionella skolan – var går gränsen?* Religion och Livsfrågor Nr 4 2008 Föreningen Lärare i Religionskunskap. Tillgänglig online:
<http://www.flr.se/tidningar/rol-0804.pdf>

Kittelmann Flensner K. (2015) *Lärare och elever talar ofta om religion som något föråldrat och främmande* Humanistiska fakulteten Göteborgs Universitet. Tillgänglig online:
<http://hum.gu.se/aktuellt/Nyheter/fulltext/larare-och-elever-talar-ofta-om-religion-som-nagot-foraldrat-och-frammande.cid1340014>

Kittelmann Flensner, K. (2015). *Religious Education in Contemporary Pluralistic Sweden*. Göteborgs universitet. Tillgänglig online:
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/40808/1/gupea_2077_40808_1.pdf

Nylander L Forskning.se (2017) *Svenskarna tror – men inte på Gud* Tillgänglig online
<https://www.forskning.se/2017/04/12/svenskarna-tror-men-inte-pa-gud>

Osbeck, C. (2016). Skolverket. *Religionsundervisning riskerar att uppfattas som stereotyp*. Tillgänglig online:
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/forskning/amnen-omraden/so-amnen/religionskunskap/undervisning/stereotyp-religionsundervisning-1.174476>

Riksdagen *Skollagen* (2010:800) Finns tillgänglig online:
http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800

Rosenquist, J. (2007). *Politisk liberalism och skolans religionsundervisning*. Tillgänglig online:
<https://www.oru.se/globalassets/oru-sv/forskning/forskningsmiljoer/hs/humus/utbildning-och-demokrati/2007/nr-1/joachim-rosenquist---politisk-liberalism-och-skolans-religionsundervisning.pdf>

Skolinspektionen (2012) *Mer än vad du kan tro* Kvalitetsgranskning Rapport 2012:3 Tillgänglig online:
<https://www.skolinspektionen.se/globalassets/publikationssok/granskningsrapporter/kvalitetsgranskningar/2012/religion/kvalgr-rela-slutrapport.pdf>

Skolverket - Juridisk vägledning (2012) *Skol- och förskoleverksamhet i kyrkan eller annan religiös lokal*. Tillgänglig online:
https://www.skolverket.se/polopoly_fs/1.162943!/Skolan%20och%20kyrkan%20121016_granskad121018.pdf

Skolverket *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet 2011* (Reviderad 2016) Tillgänglig online: https://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild publikation?_xurl_=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2FRecord%3Fk%3D2575

Sundqvist O (2011) *Teoretiska perspektiv på religion*. Religion och Livsfrågor Nr 4 2011 Föreningen Lärare i Religionskunskap. Tillgänglig online: <http://www.flr.se/tidningar/rol-1104.pdf>

Svenska Akademiens ordbok (SAOB) Tillgänglig online: (2017) <https://svenska.se/>

Svenska Akademiens ordlista (SAOL) (2015) Tillgänglig online: <https://svenska.se/>

Svensk ordbok utgiven av Svenska Akademien (SO) (2009) Tillgänglig online: <https://svenska.se/>

Vetenskapsrådet. (2014). *Religionsundervisning i senmoderna Sverige: lärarprofessionalitet på gränsen mellan offentligt och privat*. Tillgänglig online: <http://www.vr.se/amnesomraden/amnesomraden/utbildningsvetenskap/forskningpagaraktuella projekt/utbildningsvetenskap/forskningpagarpagaendeprojekt/religionsundervisningisenmodernasverigelararprofessionalitetpagransenmellanoffentligtchochprivat.4.5a947f0d145b21c17098ad.html>

Bilaga 1

Informationsbrev till lärare

HÖGSKOLAN
DALARNA

Intervju för examensarbete

Jag, Åsa Dahlberg, har läst lärarprogrammet, med inriktning 4-9 vid Högskolan Dalarna och jag skriver nu mitt examensarbete. I det arbetet ingår att jag ska genomföra en empirisk studie och i mitt fall kommer det att handla om intervjuer för att fånga lärares tankar om religionsundervisning. Min studie avser att undersöka hur olika religioner representeras i religionsundervisning på grundskola åk 4-9.

Frågorna som intervjun kommer att behandla är dina tankar kring din undervisning, val av litteratur och annat material. Samt de eventuella utmaningar du upplever i din undervisning.

Du tillfrågas härmed om deltagande i denna undersökning, som handlar om hur du ser på din religionsundervisning.

Intervjuerna kommer jag att analysera för att se om det finns mönster i hur lärare resonerar kring religionsundervisningen. Intervjuerna kommer att ta cirka 30-45 minuter.

Den information som framkommer under intervjun kommer enbart att användas i denna studie. I enlighet med Vetenskapsrådets etiska principer kommer informanten och den skola hen arbetar på, att vara anonym och kommer i examensarbetet att benämnas på sådant sätt att anonymitet garanteras.

Ditt deltagande i undersökningen är helt frivilligt. Du kan när som helst avbryta deltagandet utan närmare motivering.

Ytterligare upplysningar lämnas av mig eller nedanstående handledare.

Åsa Dahlberg - asa.dahlberg@avesta.se

Handledare: Fredrik Karlsson fka@du.se

Genom att skriva ditt namn anger du ditt deltagande i undersökningen.

Skicka eller ge detta dokument till: asa.dahlberg@avesta.se senast 12/4 2017.

Namn: